

Els Masferrer. Estudi d'un mas i d'una nissaga benestant del Vallès

173

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
2007

Presentació de la investigació

L'objectiu de la recerca que presento en aquesta nota d'investigació¹ és estudiar l'evolució històrica del mas Masferrer de Montornès del Vallès i, sobretot, dels seus propietaris des del segle XIV fins a l'època contemporània. A través d'aquest cas particular, pretenc observar la transició que experimentaren els amos d'aquell mas: de pagesos benestants a ciutadans honrats de les ciutats de Barcelona i de Girona. El cas de can Masferrer no només ens pot mostrar la puixança d'una nissaga, sinó també com es relacionava amb els altres estaments i grups socials de la comunitat rural vallesana.

El treball també vol ser un exemple de l'immens valor dels arxius patrimonials, una font imprescindible per aproximar-nos a la realitat més quotidiana de les persones del passat i fonamental per al Vallès Oriental, on han desaparegut massa fons documentals públics (arxius parroquials, arxius notariais, etc.). De fet, la font d'informació principal radica en el Fons Masferrer, custodiat a l'Arxiu Municipal de Montornès del Vallès.²

Breu història del mas Masferrer de Montornès i dels seus propietaris³

L'any 1377, Maria Boada, filla del pagès Bernat Boada i vídua d'Albert Rosàs, de la parròquia de Sant Julià de Palou, hereva i propietària del mas Boada de Vila d'Ordila, de la parròquia de Sant Sadurní de Montornès, va donar tots els seus béns al seu fill

¹ Aquesta investigació va guanyar la 3a edició de la Beca de Recerca Històrica de Montornès del Vallès del 2006. Per tant, vull agrair la confiança que els membres del jurat van dipositar-hi, així com l'interès del senyor Nicolau Guanyabens, arxiver municipal de Montornès.

² He d'agrair el coneixement, per part meua, d'aquest fons patrimonial a la senyora Cinta Cantarell.

³ Totes les dades històriques explicades en aquest apartat s'han consultat al Fons Masferrer de l'Arxiu Municipal de Montornès del Vallès (AMMV), adquirint per l'Ajuntament de Montornès del Vallès amb la col·laboració de la Caixa Laietana.

Berenguer amb motiu del futur matrimoni d'aquest darrer amb una tal Constança.⁴ Quatre-cents setanta-un anys més tard, el 1848, Lluís Maria de Perpinyà i de Massot, membre d'una nissaga de jurispèrits i de ciutadans honrats de les ciutats de Barcelona i de Girona, descendent de la Maria esmentada, va fer testament i va disposar sobre els quantiosos béns que aleshores posseïa: unes cases i diverses rendes a la vila de Granollers, el mas Parellada de Montornès i el mas anomenat Masferrer, del mateix terme de Montornès. Aquell mas Masferrer, avui en dia propietat de l'Ajuntament de Montornès, era el mateix mas que l'any 1377 Maria Boada havia deixat al seu fill Berenguer.

Què va succeir entre el 1377 i el 1848? Com es va passar d'una nissaga pagesa a una altra d'advocats? En quin moment i per quins motius va canviar la història d'aquell mas? Aquestes i moltes altres preguntes són les que vull respondre a la recerca que té com a centre d'estudi can Masferrer i, sobretot, els seus propietaris.

Can Masferrer és una casa de planta quadrada situada al nord del municipi, al costat de l'antiga capella de Sant Jaume de Vila d'Ordila, documentada des del 1141.⁵ Per a alguns estudiosos, el mas s'aixeca on hi hauria hagut una antiga vil·la romana i després un important mas medieval anomenat successivament Vilar d'Abdelà i Vilar d'Ordila. Des del segle XIII documentem el nom Boada de Vila d'Ordila, i coneixem l'existència d'una nissaga cognominada de la mateixa manera des del segle XIV. Aleshores, la senyoria alodial del mas corresponia a la mateixa capella de Sant Jaume, la qual més tard fou incorporada a la parròquia de Sant Sadurn de Montornès.

Probablement, els Boada dels segles XIV i XV ja formaven part de la pagesia benestant del terme i de la comarca. L'any 1433, el senyor del castell de Montornès, Pere Galceran de Montornès, va vendre el mas Cirera, derruït i deshabitat, a Francesc Boada;⁶ el mateix Francesc Boada, l'any 1444, va adquirir diversos censos que diverses persones prestaven per cases i peces de terra de la vila de Granollers;⁷ i encara, entre 1410 i 1446, la família Boada

⁴ AMMV, Fons Masferrer, carpeta núm. 1, full solt.

⁵ Pep COLLELDEMONT, *Del Mogent al Besós*. El 9 Nou, 1994, pàg. 39.

⁶ AMMV, Fons Masferrer, conjunt B, lligall 048.

⁷ AMMV, Fons Masferrer, lligall 079.

va comprar 6 censals morts a la Universitat de Granollers, el valor dels quals pujava fins a les 1.327 lliures barcelonines.⁸

Aquestes compres només són alguns exemples del creixement econòmic d'una nissaga que, al final d'aquella centúria, es va relacionar, mitjançant el matrimoni entre Isabel Boada i Jaume de Masferrer, amb la família Masferrer, hostalers a Granollers a la segona meitat del segle XV, on també van ocupar càrrecs de govern.⁹

Diversos factors, sovint fortuïts, van provocar el relleu dels Boada pels Masferrer al capdavant del mas a partir de 1530, quan Elisabet Antiga Boada va nomenar hereu de tots els seus béns el seu oncle Joan de Masferrer, mercader de Granollers.¹⁰ Des d'aleshores, el mas Masferrer va esdevenir una masoveria, condició que va mantenir fins ben entrat el segle XX.

Els Masferrer, residents al casal familiar de la plaça de la Porxada de Granollers, foren una de les nissagues més notables de la capital vallesana durant els segles XVI i XVII, i ocuparen llocs destacats en el si de la comunitat local, juntament amb els Tarafa, els Puigesteve o els Bruniquer.¹¹ Moltes d'aquestes famílies van bastir grans casals, alguns dels quals encara es conserven a la ciutat. El fons patrimonial dels Masferrer ens permetrà conèixer, per primera vegada de forma completa, un exemple de com es van formar i com van evolucionar aquelles heretats, i fins i tot podrem radiografiar el que hi havia a l'interior de les seves cases.¹²

El matrimoni celebrat l'any 1666 entre Maria Sala i Graell, descendent dels Masferrer, i Anton Grató Perpinyà, doctor en ambdós drets, natural de Girona, va comportar l'arribada d'una nova família

⁸ AMMV, Fons Masferrer, Carpeta 1, «Rúbrica dels actes de censals rep la sra. Casilda de Masferrer sobre la Universitat de Granollers».

⁹ L'any 1473 Jaume de Masferrer era el batlle de Granollers, tal com s'esmenta als seus capítols matrimonials amb Antònia Barrot (AMMV, Fons Masferrer, lligall 064).

¹⁰ AMMV, Fons Masferrer, pergami 047 i lligall 007.

¹¹ L'any 1547, Francesc de Masferrer i Tarafa va actuar com a síndic de la universitat de Granollers a les Corts Generals de Montsó (vegeu el *Memorial redactat pel Consell de la Vila de Granollers presentat en les Corts generals de Monçó (1547)*. Biblioteca Granollerina, vol. I. Granollers, 1929) i ell mateix va ocupar diversos càrrecs al govern de la vila, entre d'altres el de batlle (1563-1566).

¹² Es conserven inventaris post-mortem dels hereus de la família corresponents als anys 1658, 1676 i 1779.

i d'un nou cognom al capdavant d'una casa plenament consolidada a la ciutat i a la comarca.¹³ I encara, a inicis del segle XVIII, l'enllaç matrimonial entre Francesc de Perpinyà i Rosa Santpere va suposar la incorporació del patrimoni format per l'antic mas Santpere de la Torre, de Corró de Vall, a les Franqueses del Vallès, als béns de la família Perpinyà-Masferrer.¹⁴

Com he dit, l'últim membre d'aquella nissaga, Lluís Maria de Perpinyà i de Massot, mort sense descendència, va dividir els seus béns entre diverses persones. Can Masferrer de Montornès va anar a parar a les mans d'Antoni Simon, el qual va llegar aquest patrimoni a la seva filla Manuela Simon, casada amb Joan de Palau, membre d'una de les nissagues més destacades de la ciutat de Mataró. Els Palau-Simon van posseir l'heretat fins a la segona meitat del segle XX, quan la van vendre a una societat anònima. Fa uns anys, la llarga història del casal Masferrer va viure el seu penúltim episodi, quan va passar a formar part del patrimoni municipal. L'Ajuntament de Montornès va reformar l'edifici i l'ha destinat a diversos serveis. Actualment, la planta baixa és utilitzada per grups de música de la població.

L'interès d'una història particular

L'estudi d'una nissaga com aquesta es recolza en dos grans punts: en primer lloc, en els aspectes econòmics que formen part de la seva gènesi i evolució (des dels orígens de les seves propietats fins als canvis de patrimoni, tot i analitzant els processos d'acumulació, així com els d'endeutament). En segon lloc, caldrà complementar les estratègies econòmiques del cas estudiat, amb les estratègies socials de les diverses famílies (les estructures familiars, la política matrimonial, les relacions amb la comunitat).

El fet d'estudiar un cas particular no és realment l'objectiu d'aquest treball sinó que intenta ser un instrument útil per tal d'entendre el funcionament d'una societat concreta. Vol aprofundir en una línia de recerca fecunda que ha de complementar diversos aspectes de la història rural d'una zona del nostre país, el Vallès.

¹³ AMMV, Fons Masferrer, lligall 025.

¹⁴ AMMV, Fons Masferrer, lligall 031.

Tal com ja han mostrat historiadors i autors com Eva Serra,¹⁵ Llorenç Ferrer,¹⁶ Carme Sanmartí,¹⁷ Josep Puig i Salellas¹⁸ i Jaume Dantí,¹⁹ per citar-ne alguns, i el Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona i l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, els arxius patrimonials, com el del mas Masferrer, ens poden proporcionar dades històriques sobre diversos aspectes: la genealogia de les famílies, especialment important en el cas d'aquelles cases situades en pobles que han perdut la documentació eclesiàstica o civil (com és el cas de Sant Sadurní de Montornès), ja que permet generar la reconstrucció genealògica; determinar les estratègies d'herència i descendència, essencials en la perpetuació de les cases pageses; descriure el paper de les pràctiques matrimonials en la formació/ampliació del patrimoni, especialment interessant en el cas estudiat (es van produir diverses unions de patrimonis a partir dels matrimonis d'Isabel Boada i Jaume de Masferrer al segle XV; de Maria Sala i Anton Grató Perpinyà al segle XVII i de Francesc Perpinyà i Rosa Santpere al segle XVIII); o descriure el paper que exercien les nissagues benestants en el si de la comunitat local.

Però, l'estudi dels Masferrer no tan sols ens pot aportar informació del món rural vallesà, sinó que, com que des de 1530 la família propietària residia a la capital de la comarca, ens pot permetre l'anàlisi d'una nissaga burgesa de l'oligarquia dominant de la vila de Granollers, i fins i tot la comparació de la seva evolució econòmica, social i política amb la d'altres famílies, com els Bruniquer.²¹

¹⁵ Eva SERRA, «Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII», *Recerques*, núm. 5 (1975), pàg. 17-32.

¹⁶ Llorenç FERRER, *Masies de Catalunya*. Fundació Caixa de Manresa – Angle Editorial, Manresa-Barcelona, 2003.

¹⁷ Carme SANMARTÍ, *La pagesia benestant al Bages. El mas Sanmartí*. Angle Editorial, Manresa, 1995.

¹⁸ Josep PUIG SALELLAS, *De remences a rendistes: els Salellas (1322-1935)*. Fundació Noguera, Barcelona, 1996.

¹⁹ Jaume DANTÍ, *Terra i població al Vallès Oriental*. Santa Eulàlia de Ronçana, 1988.

²⁰ Amb investigadors com Rosa Congost i Pere Gifre, entre d'altres.

²¹ Els estudis del patriciat urbà, sobretot el barceloní, són abundants. Un dels darrers és el de Carme BATLLE, *Els ciutadans honrats de Barcelona. L'exemple dels Gualbes (segle XIV)*. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 2007.

Omplir un buit historiogràfic i divulgar un patrimoni

Malauradament, les monografies dedicades a l'estudi de masos de Montornès o de nissagues de l'època medieval i moderna de Granollers són gairebé inexistents. A principis del segle XX, alguns estudiosos es van apropar al passat d'algunes famílies granollerines o bé d'alguns dels seus representants, però molt sovint només es fixaven en la seva reconstrucció genealògica.²² La conservació del fons documental de can Masferrer ens permetrà conèixer amb més detall un exemple tant d'un aspecte com de l'altre.

D'altra banda, el treball basat en un fons patrimonial és també una forma de reivindicar aquest tipus d'arxius, poc divulgats al Vallès Oriental. Encara hi ha arxius familiars que desapareixen (per exemple, el pare Andrés de Palma parla sovint a la seva obra *Historia de la Villa de San Felio de Codines*,²³ editada a la dècada de 1940, d'un ric cartolari que es trobava a l'arxiu patrimonial de can Xicota de Lliçà d'Amunt i que avui pràcticament ha desaparegut del tot). A vegades, encara es produeixen notícies de la crema o llançament d'aquest tipus de documentació per considerar-la inútil o obsoleta. També és possible topar encara amb les reserves d'algunes nissagues a l'hora de permetre l'accés al seu arxiu, que es manté a pany i forrallat, com si fos vigent l'antiga dita popular que fa: «Diners, cul i papers no s'ensenyen als demés».

L'estudi de l'arxiu Masferrer ens ha d'estimular a crear un cens complet d'arxius patrimonials, i més avui en dia que disposem d'infraestructures (arxius municipals, arxiu comarcal) i de persones (arxivistes, historiadors i persones interessades en el patrimoni local) per aconseguir-ho. En aquesta línia, cal felicitar i animar la tasca iniciada per Xavier Pérez, director de l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental, i per Almudena Gutiérrez García-Muñoz. Casos com l'arxiu Masferrer es podrien donar arreu del Vallès.

Encara estem lluny de les estructures que hi ha a les comarques de Girona, on s'ha efectuat un cens d'arxius patrimonials, i se n'han registrat uns 300. Els arxius comarcals i municipals han iniciat una política d'obtenir dipòsits d'aquests arxius privats en

²² Per exemple, vegeu Ernest MOLINÉ, «Genealogia d'en Francesch Tarafa», *Anuari Heràldic*. Barcelona, 1917, pàg. 13-17.

²³ P. Andrés de PALMA, *Historia de la villa de San Felio de Codines*. 1946

arxius públics. Per tal de conservar alguns arxius patrimonials, s'ha optat per la microfilmació d'aquesta mena de fons, i aconseguit dos objectius: vetllar per la preservació d'aquesta mena d'arxius i assegurar-ne l'accés als investigadors. A més, Girona disposa d'algunes entitats científiques basades en l'estudi del món rural i molt interessades en el tractament d'aquest tipus de fons: el Centre de Recerca d'Història Rural, des de 1993, en el marc de la Universitat de Girona (Enric Saguer) i l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, entitat creada el 1999, que té entre els seus objectius el coneixement, la conservació i la difusió dels arxius patrimonials (Pere Gifre).

Xavier Ciurans i Vinyeta
Historiador